

Moment 1: Utveckling och lärande, förskola

Referensdokument

Detta material ingår i Studiepaketet Blindhet.

Innehåll

Moment 1: Utveckling och lärande	1
Inledning	1
Barn med blindhet utgör en liten grupp	1
Synen som motor i utvecklingen	2
Kroppsspråk	3
Det behöver få ta tid	4
Generalisera begrepp	4
Reflektionsfrågor	5
Referenslista	6

Moment 1: Utveckling och lärande

I det här momentet får du grundläggande information om utveckling och lärande hos barn med blindhet. Momentet ger en översiktlig beskrivning av områden som sedan fördjupas i studiepaketets övriga moment.

Inledning

Blindhet i sig är inget hinder för att lära sig leka, genomföra uppgifter och ta till sig undervisningen på förskolan. Däremot behöver du som undervisar ha kunskap om hur du anpassar undervisningen. Detta för att barn med blindhet ska kunna vara aktiva och tillgodogöra sig undervisningen, ibland enskilt men framförallt tillsammans med sina seende kompisar.

Barn med blindhet utgör en liten grupp

I Socialstyrelsens sjukdomsklassifikation ICD 10 delas synnedsättning in i sex kategorier, från lindrig synnedsättning till total blindhet (Socialstyrelsen, 2023). De tre kategorier som klassificerar blindhet går från några procents syn till total blindhet där personen inte kan skilja på ljus och mörker.

I Sverige föds i genomsnitt sju barn per år med total blindhet eller enbart förmågan att uppfatta ljus och mörker (de Verdier m.fl., 2018). Utöver de barn som föds med blindhet har en del barn ögonsjukdomar som gör att synen försämras eller helt försvinner under uppväxten. En stor andel av barn med blindhet har även någon ytterligare funktionsnedsättning som autism, intellektuell funktionsnedsättning, hörselnedsättning eller rörelsenedsättning (de Verdier m.fl., 2018).

Utbildning för barn med blindhet

Det kan vara bra att känna till att fram till mitten av 1980-talet gick de flesta elever med blindhet i specialskola som hade lärare med särskild kompetens inom synområdet.

Idag får merparten av barnen och eleverna sin undervisning i förskola och skola i sin hemkommun. Det innebär att alla som undervisar dem behöver ha kunskap om utveckling och lärande för barn med blindhet. När en förskola tar emot ett barn med blindhet erbjuder SPSM stöd i form av fortbildning, specialpedagogisk rådgivning eller utredning.

En förskola behöver ha en nära och regelbunden samverkan med vårdnadshavarna och med aktörer som arbetar runt barnet och familjen, till exempel syncentralen eller motsvarande funktion i regionen. God

Samverkan är viktigt för att gemensamt hitta lösningar som gynnar barnets utveckling och lärande.

Synen som motor i utvecklingen

Synen har stor betydelse för barns utveckling. Synen påverkar bland annat rumslig orientering, finmotorik, grovmotorik, lek, socialt samspel och kommunikation. När synen saknas behöver förskolan arbeta kompensatoriskt för att barnet ska få goda förutsättningar för kunskapsinhämtning och utveckling. (Macesic-Petrovic, Vucinic & Escirovic, 2010; Pérez-Pereira & Conti-Ramsden 2019)

Våra sinnen påverkar hur vi får information ifrån omvärlden. Synens roll sammanfattas i följande citat hämtat från boken *In touch – helping your blind child discover the world* av Ans Withagen med flera:

För många av oss är synen det dominerande och viktigaste sinnet. Synen gör att vi snabbt kan skapa oss en uppfattning om en situation, det är därför vi använder och förlitar oss på synen i mycket av det vi gör. En funktionsnedsättning av något sinne påverkar sättet en person föreställer sig omvärlden. Det sätt ett barn med blindhet föreställer sig ett föremål eller utrymme skiljer sig från ett seende barns. Barn med blindhet måste kompensera för bristen på visuell information genom att använda sina andra sinnen. (Withagen m.fl., 2010, s. 15. SPSM:s översättning.)

Utveckling och lärande

Ett barns utveckling påverkas av många olika faktorer, både individuella och i omgivningen. Individuellt handlar det om barnets personlighet, intressen, förmågor och om det eventuellt finns någon ytterligare funktionsnedsättning. För ett barn med blindhet handlar det även om konsekvenser av att inte se.

När det gäller omgivningsfaktorer handlar det bland annat om vilken förståelse som personalen på förskolan har för barnets individuella förutsättningar. Det handlar om hur undervisningen tillgängliggörs och vilket bemötande barnet får. Men också om att personalen stimulerar och tar tillvara på barnets individuella intressen, förmågor och förutsättningar för lärande i undervisningen.

Omvärldsuppfattning

Barn som ser kan få syn på en intressant sak, bli nyfiken och vilja nå den. Nyfikenheten ger barnet motivation att försöka ta sig till föremålet. Synen fungerar då som en motor för utvecklingen. Hörseln är inte en lika stark drivkraft från början. Ett barn som inte ser behöver därför bli motiverad med

hjälp av någon som lockar barnet att upptäcka omvärlden med flera sinnen (Brambring, 2007; de Verdier, 2018).

Den som ser får snabb information om sin omgivning både på nära håll och på långt håll. Till exempel kan barn se sina föräldrar komma genom grinden för att hämta dem på förskolan. Synen hjälper till att snabbt koppla ihop olika företeelser till en helhet för att förstå sammanhang. Den som inte ser upplever en liten bit i taget av omgivningen. Information via känsel eller hörsel läggs ihop till en helhet. Det är en komplicerad process som ställer stora krav på uppmärksamhet, koncentration och förmågan att lägga ihop information och dra slutsatser utan visuella ledtrådar till hjälp (Webster & Roe, 1998).

Synen tillskriver mening till det som finns runt omkring barnet. Den visuella informationen ger många ledtrådar som kan hjälpa till att förstå samband mellan orsak och verkan. Barnet förstår att det genom sitt agerande kan påverka vad som händer. (Macesic-Petrovic, Vucinic & Escirovic, 2010)

Motorisk utveckling, kroppsuppfattning och rumsuppfattning

Synen är viktig som motor även när det gäller motorisk utveckling, att utveckla och styra kroppsrörelser (Prechtl, m.fl., 2001). De yngsta barnen behöver mycket träning för att komma på hur mycket muskelstyrka som behövs för att lyfta på huvudet eller resa sig upp. Men också för att upptäcka sin egen kropp i förhållande till omvärlden, hur lång den egna armen är och hur långt den når. Ett barn som inte ser behöver en vuxen intill sig som motiverar och inspirerar till rörelse tillsammans med barnet. Personalen på förskolan har stor betydelse för att locka och stimulera barnet att utveckla sin motorik.

Social utveckling, kommunikation och samspel

Barn lär sig genom att imitera vuxna och andra som finns runt omkring. Det är en central del i barns tidiga utveckling. Visuell information är till hjälp för att utveckla både social förståelse, hur samvaro och samspel med andra fungerar, och sociala färdigheter, hur man beter sig när man är tillsammans med andra. Det är ganska vanligt att den sociala utvecklingen är försenad hos barn med blindhet på grund av brist på erfarenheter (Webster & Roe, 1998; Sacks & Wolffe, 2006; Roe, 2008)

Kroppsspråk

En stor del av vår kommunikation bygger på icke-verbala signaler som ansiktsuttryck, gester och annat kroppsspråk. Barn som ser härmar spontant andra människors rörelser, gester och beteenden, medan barn med blindhet

behöver nära stöd för att förstå och utforska samma saker. De kan inte uppfatta icke-verbal kommunikation i det sociala samspelet eller få visuell feedback på sitt eget agerande. Då kan det ta tid att lära sig förstå hur turtagning, ömsesidighet och perspektivbyte fungerar. Barn med blindhet behöver även få lära sig kroppsspråk och gester, till exempel hur man vinkar, gör tummen upp eller rycker på axlarna för att visa att man inte vet något. Kroppsspråket utvecklas och förändras i takt med att man blir äldre. Man lär sig till exempel vinka på ett sätt när man är två år, men det ser annorlunda ut när man är fem år. Att utveckla ett naturligt och åldersadekvat kroppsspråk är viktigt för delaktigheten. (Sacks & Wolffe, 2006; Roe, 2008)

Det behöver få ta tid

Synsinnet hjälper barn att förstå och lära sig saker snabbare. Utan den visuella informationen till hjälp tar många saker längre tid. Det handlar både om den tidiga utvecklingen, när de yngsta barnen börjar utforska omvärlden, och om utvecklingen senare i livet. Allt som är nytt, som man ska förstå och lära sig, behöver få ta tid. Barnet behöver få möjlighet att undersöka sin omvärld tillsammans med en vuxen, i sin egen takt och med olika sinnen, för att bygga förståelse för omvärlden.

Språkutveckling

Begreppsuppfattning och språkutveckling hör ihop med omvärldsuppfattningen och är också starkt förknippat med synen. Begrepp är mentala representationer, eller bilder, av olika företeelser eller fenomen. Med synens hjälp formas dessa bilder snabbt och automatiskt. Genom att kombinera intryck från olika sinnen kan man med synens hjälp till exempel snabbt avgöra om ett föremål är hårt, tungt, stort, ätbart, och så vidare. Barn med blindhet bygger istället upp sitt ordförråd med hjälp av hörsel och känsel. Det kan innebära att de inte alltid har egna upplevelser eller erfarenheter att bygga på. En konsekvens av detta kan bli att de inte får full förståelse för innebörden av vissa ord och begrepp. Omgivningen behöver därför vara uppmärksam på att ord som barnen använder verkligen är förankrade i förståelse. (Macesic-Petrovic, 2010; Withagen m.fl. 2010; Pérez-Pereira & Conti-Ramsden, 2019)

Generalisera begrepp

Att generalisera begrepp kan också vara svårt när man inte ser. Begreppet stol står för något som man kan sitta på och som kan se ut och kännas på hundratals olika sätt, den kan vara mjuk eller hård, ha olika typer av ben, armstöd eller inte armstöd och så vidare. Alla dessa exempel kan vara en stol. Men begreppet stol används inte för alla föremål som man kan sitta på, till exempel en pall, en bänk eller en soffa. När man ser är det lättare att

snabbt få grepp om vad som kännetecknar det som kallas för en stol och vilka egenskaper som skiljer en stol från en pall. Ett barn som inte ser behöver därför få egna erfarenheter för att bygga förståelse för ord och begrepp. (Withagen m.fl., 2010)

Reflektionsfrågor

- Tänk tillbaka på en aktivitet som ni just har gjort på förskolan. Vad i aktiviteten bygger på synen? Vad bygger på andra sinnesintryck?
- Hur kan ni ta tillvara på barns intressen i undervisningen?

Referenslista

- Brambring, M. (2007). Divergent Development of Verbal Skills in Children who are Blind or Sighted. *Journal of Visual Impairment & Blindness*, 101(12), 749–762.
- de Verdier, K. (2018). *Children with blindness: Developmental aspects, comorbidity and implications for education and support*. [Doktorsavhandling]. Stockholms universitet.
- de Verdier, K., Ek, U., Löfgren, S. & Fernell, E. (2018). Children with blindness – major causes, developmental outcomes and implications for habilitation and educational support: a two-decade, Swedish population-based study. *Acta ophthalmologica*, 96(3), 295–300.
- Macesic-Petrovic, D., Vucinic, V. & Escirovic, B. (2010). Cognitive development of the children with visual impairment and special educational treatment. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 5, 157–162.
- Pérez-Pereira, M. & Conti-Ramsden, G. (2019). *Language Development and Social Interaction in Blind Children*. Routledge.
- Prechtl, H.F., Cioni, G., Einspieler, C., Bos, A.F. & Ferrari, F. (2001). Role of vision on early motor development: lessons from the blind. *Developmental Medicine & Child Neurology*, 43, 198–201.
- Roe, J. (2008). Social inclusion: meet the socio-emotional needs of children with vision needs. *The British Journal of visual impairment*, 26(2), 147–158.
- Sacks, S. Z. & Wolffe, K. E. (2006). *Teaching Social Skills to Students with Visual Impairments*. AFB Press.
- Socialstyrelsen. (2024). *Internationell statistisk klassifikation av sjukdomar och relaterade hälsoproblem – Systematisk förteckning, svensk version 2024 (ICD-10-SE)*.
- Webster, A. & Roe, J. (1998). *Children with Visual Impairments. Social Interaction, Language and Learning*. Routledge.
- Withagen, A., Heins, L., Blok, A., Betten, A., Buurmeijer, A., Mul, M. & Oosterlaak, L. (2010). *In touch – helping your blind child discover the world*. Royal Dutch Visio, Centre of Expertise for blind and partially sighted people.